

Per causes que ja indicàrem en el número precedent d'EIVISSA, ens va ser impossible oferir-hi les pàgines pròpies d'un número d'homenatge a Macabich. Arran del seu traspàs, la ràdio i la premsa locals s'ocuparen de la personalitat de don Isidor i n'oferiren emocionats testimonis de record de les figures intel·lectuals més representatives de l'illa. Avui nosaltres concebem el nostre homenatge a Mn. Macabich i Llobet en forma d'estudis, des de les facetes sense dubte més definidores de la seua activitat intel·lectual tan vasta i densa: com a historiador, com a costumista i com a poeta. I en aquest tribut, ni últim ni definitiu, hem rebut la col·laboració valuosa de tres eivissencs que, per diversos motius, estigueren personalment molt vinculats a Macabich, i coneixen, amb la profunditat adequada, tota la seua obra. Els seus treballs bé podran ser considerats com a clàssics en la interpretació de la personalitat de Macabich, que, d'altra banda, continuarà en el nostre record, ja en la seua irremeiable absència, ja en les cites del seu nom, inevitable i segur cada vegada que es tracta d'estudis eivissencs.

EN HOMENATGE A ISIDOR MACABICH

Macabich, historiador

Per B. ESCANDELL BONET
Catedràtic d'Història Moderna
a la Universitat d'Oviedo

Si entre els sentiments anexo al meu regrés anual a l'Illa he d'experimentar, amb implacable reiteració, el dolorós d'alguna definitiva absència entranyable, arribar aquesta vegada a una Eivissa sense Macabich em resulta (per motius de relació personal, d'eivissenquisme i de professió) un fet, emocionalment i intel·lectualment, inasimilable. En tals condicions, confés que no sé esforçar-me a fer d'aquestes línies més un judici de valor que no un estret homenatge de record afectuós. I des d'aquesta disposició d'ànim em resulta grat de recordar que el meu darrer treball d'història eivissenca s'imprimí encapçalat amb una dedicatòria a Macabich —em sona ara a epitafi involuntari i exacte— i que la darrera volta que l'he vist viu va ser al solemne acte oficial de recepció de l'estàtua de Montgrí, en el qual m'abraçà, sense poder contenir la seua emoció, després de la intervenció que vaig haver de tenir a l'Ajuntament per rellevar-lo a ell de fatigosos compromisos; era un 8 d'agost, aniversari de la conquesta d'Eivissa per Montgrí al front de les seues hosts cristianes. Acte solemníssim, forma personal i efemèride històrica escaients —si n'hi hagués— per acomiadar-nos fins a l'eternitat.

Macabich, historiador: sens dubte, la dimensió intel·lectual més definidora —exceptuant la de la seua condició de religiós amb l'exercici diari del sacerdoci ministerial— de la seua personalitat. Car fins i tot les investigacions costumistes representen, en el fons, un aspecte històric més dels que li calia conèixer: i, d'altra banda, el món poètic de Macabich no es podria explicar, en part, sense els accents, de vegades èpics, que, procedents de la seua enamorada co-

neixença del passat illenc, ressonen en alguns dels seus versos.

Ara, la faceta decisiva de Macabich com a historiador ve inscrita en unes coordenades que, històricament al seu torn, ajuden a explicar-la, i sols amb referència a les quals es pot valorar adequadament.

Macabich en el marc de la seua generació

Per bé que l'operació no es pot aquí sinó esbossar d'una manera succinta, crec, en efecte, que la valoració de Macabich exigeix la prèvia reinstal·lació de la seua figura en el marc d'una etapa generacional, la contemplació de la seua obra en les coordenades del seu temps i del seu espai. Nascut el 1883 —el mateix any que Ortega Gasset—, treballa en l'àmbit intel·lectual definit pel positivisme (en Història s'expressà en la veneració del document, cosa que a tots els països dugué a la publicació de grans col·leccions nacionals de documents inèdits), per les figures de grans polígrafs —Renan, Crocè, Gaston Paris, el nostre Menéndez Pelayo, la *Historia de los Heterodoxos* del qual començà a sortir el 1880— i pels treballs d'un nou tipus d'investigadors i erudits (Menéndez Pidal, Gómez Moreno, Quadrado, el P. Fita, etc.). Corrents, impulsos intel·lectuals i polígrafs que —cal destacar-ho— a cada país solen assenyalar el moment de pas del subdesenvolupament al començ de la gran indústria, i personalitats que assumeixen normalment una funció nacionalista. Hom els deu, efectivament, "la incorporació de la idea romàntica de nacionalisme a l'organització dels fets històrics" i ells "configuraren les diferències històriques nacionals de cada país segons una idea cultural" (Tierno Galván). Per això, a finals del segle passat, es produeix la recuperació de la sensibilitat per —i la consciència de— els fets diferencials, fenomen que al nostre país es manifestà en el ressorgiment de les Espanyes no castellanes i que, en el món català, s'expressa, com és sabut, en la Renaixença (Jocs Florals de 1877, Verdaguer, Guimerà, Gaudí, Rossinyol, Lo Rat Penat, Teodor Llorente, Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver...). A escala de la nostra illa catalana, Macabich és l'equivalent d'aquella estirp de polígrafs i encarna aquest deixondiment apassionat de l'interès pels valors propis. La qual cosa no impedeix de veure Macabich, també, i a la vegada, com a prolongació d'una vella tradició eclesiàstica d'erudició històrica i humanística.

Macabich en el marc de la historiografia eivissenca

Si tan aviat com es connecta Macabich amb un context generacional la seua personalitat es comença a illuminar amb significacions àmplies, el mateix s'esdevé amb la seua obra historiogràfica concreta.

La Història d'Eivissa com a relat té abans de Macabich una certa tradició, i és referint-s'hi com es pot apreciar la importància i l'originalitat de la labor macabixiana. Dels autors que constitueixen tal historiografia, podem recordar ara, molt especialment, el P. Vicent Nicolau, prior del Convent de Sant Domingo que, la primera meitat del segle XVII, escrigué una Història d'Eivissa, malauradament perduda, però utilitzada a fons pel P. Caietà de Mallorca a la seua *Resumpta històrica, corogràfica y cronològica de la isla de Ibiza* (1752), fita decisiva, per la mateixa raó, de la nostra historiografia local. Hi ha de figurar també José de Vargas Ponce per la seua *Descripción de las islas Pitiusas y Baleares* (Madrid, 1787), així com el jesuïta P. Próspero de Callar, antic rector del col·legi del seu Orde a Eivissa, el qual, expulsada d'Espanya la Companyia, escriu des de Ferrara unes *Memorias históricas y geográficas de Iviza y Formentera* (1798). Ja dins el segle XIX, lluen amb especialíssim fulgor tres noms rigorosament culminants: el menorquí Josep Maria Quadrado (amb la seua obra *Islas Baleares*, Palma, 1888), l'Arxiduc d'Àustria Lluís Sal-

vador (per *Las antiguas Pitiusas*, publicades en alemany i traduïdes a l'espanyol en 1886-90) i el nostre Enric Fajarnés Tur, un metge la modernitat de les investigacions històriques del qual no ha estat encara superada en la problemàtica que es planteja, les fonts utilitzades i la metodologia de la seua explotació. Contemplant amb mirada de conjunt aquesta tradició pre-macabixiana, és fàcil d'apreciar uns quants trets caracteritzadors: primer, les síntesis històriques del passat insular foren fetes sempre per religiosos, erudits, polítics, militars, etc., no per historiadors de professió; segon, amb excepció dels autors del segle XIX (Quadrado, etc.), aquestes síntesis es basaren en textos d'autors clàssics i en cròniques, és a dir, fonts narratives amb referències a Eivissa que ja estaven, en certa manera, elaborades.

Doncs bé, allò que dins la nostra historiografia eivissenca singularitzarà sens dubte Macabich, és l'exclusiva base arxivístico-documental emprada per construir la seua obra. Es pot dir que ningú abans d'ell, i ningú com ell, ha tingut una coneixença més completa dels papers conservats a l'illa, i ningú ha sotmès a una tan àmplia explotació crítica els fons arxivístics locals: actes de corporacions, diplomes administratius, instruments jurídic-públics, registres parroquials, protocols, documents privats, inventaris, testaments, cartes, etc. Testimoniatsges febaents, imprescindibles, del passat, però incidentals, fragmentaris, implícits, on veim bategar hòmens, institucions, valors, actituds i capteniments col·lectius, però a canvi d'una feina difícil i tenaç d'anàlisi i articulació en un conjunt unitari. Per aquesta exclusiva base documental, per la seua familiaritat sostinguda amb els arxius, don Isidor apareix com el més "professional" dels historiadors d'Eivissa. Trets singularitzadors de la seua obra que adquirí per influència immediata del seu parent Josep Clapés, un militar i curiós erudit, fundador de l'expressiva publicació "Los Archivos de Ibiza".

Macabich mateix deixà escrit el record del seu primer contacte, al començ del segle, amb els documents històrics locals. Era encara seminarista quan entrà al lloc on s'apilaven, de manera anàrquica, els llibres i documents de la Cúria: "Allò no era més que un magatzem de papers —recordarà don Isidor—, tot tirat i tot mesclat. I allí, buscant, buscant, aquell dia vaig treure material per al primer escrit de caràcter històric". Referència insubstituïble, expressiva d'una vocació històrica jove, una tenacitat i un empirisme inicia's, arrancada d'una personalitat d'historiador documentalista (es vedà el recurs a altres formes d'informació, que reiteradament repudiava com a "coneixement llibresc"), re-frendada per Macabich amb els seus treballs arxivístics tot al llarg de la seua vida, i consagrada per la societat amb títols i honors públics: el 1913, canonge arxiver de la Catedral (fins al 1951); el 1934, Cronista d'Eivissa per designació de l'Ajuntament; després, Director de l'Arxiu Històric i President de la Junta del Patronat del Museu Arqueològic; el maig de 1946, Acadèmic Correspondent de la Reial Acadèmia de la Història...

L'obra històrica de Macabich: (I) els llibres

Al llarg de quasi set dècades d'una vida molt activa en els aspectes religiós, periodístic, docent i social, don Isidor anà formalitzant les seues investigacions històriques en llibres i articles. Mirada en conjunt, és possible d'advertir en aquesta bibliografia tres etapes clares.

La primera, de 1906 a 1918, és de monografies aïllades: en 1906, publicació de *Corsarios ibicencos*, relacionada amb la commemoració del centenari de la presa de "el Papa", tema corsari que Macabich ja no abandonaria i en el qual faria successius retocs, en 1917, etc. En 1909, aparició d'*El feudalisme a Eivissa*, la seua obra històrica en català, presentada l'any anterior al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. En 1916, *Santa Maria la Mayor*, advocació que designava l'única parròquia d'Eivissa, llavors, i de la investigació de l'arxiu de la qual va extreure aquest llibre, per ser el preferit dels seus treballs (reeditat en 1951 i, en bon resum, en 1955). A través d'aquests primers llibres es veu clarament que la labor investigadora de Macabich es centra en les etapes baix-medieval i moderna d'Eivissa, amb exclusió de la Història antiga illenca, camp d'investigació que requeria uns altres materials i mètodes arqueològics i en què aleshores ja dominaven els Román (Joan i Carles), l'estirp fundadora i directora del nostre Museu.

La segona etapa, 1931-34, és la que podríem dir "dels cicles", per l'expressió repetidament emprada per don Isidor per retolar els títols de les seues obres: *Pityusas, ciclo fenicio* (1931), *Ebusus, ciclo romano* (1932), *Santa Maria, ciclo cristiano* (1933), i que hom diria que és un tribut terminològic retut per Macabich a la teoria dels cicles culturals, llavors en voga a l'escola alemanya, però que hem de veure, més aviat, com a simple recurs verbal, expressiu de la concreció paulatina del seu propòsit historiogràfic últim: Macabich va cap a una Història general d'Eivissa. De moment, encara es tracta de tres monografies aïllades, fruit d'un estudi fecund i d'una revisió crítica de materials, lliurats successivament a la impremta, després d'uns lustres d'aparent silenci bibliogràfic. La mateixa reiteració del mot "cicle" acompanyant els successius noms històrics d'Eivissa, és clar que destaca fases històriques d'un únic objecte de coneixement i d'un procés que l'autor comença a presentar com a seqüència històrica. Ho prova —si calgués una prova més— el fet que incorporés aleshores a la seua obra la Història de l'antiguitat insular, púnica i romana, etapes abans no tractades per l'autor i en les quals Macabich es mostra tributari, per bé que amb veu crítica pròpia, de la investigació local i dels grans numismàtics, epigrafistes i historiadors, interessats incidentals d'Eivissa: Hübner, Schulten, el P. Fita, etc.

La darrera etapa, des del 1935 (any clau, centenari de la conquesta cristiana de l'illa, de la commemoració de la qual Macabich va ser l'ànima, i vigília de la guerra civil), és la de les síntesis, ara globals i totalitzades, del passat eivissenc. En efecte, en 1935 comença a publicar una història que ja anomena *Historia de Ibiza*, en fascicles, interromputs durant els anys de la lluita i represos després (I: *Antigüedad*, en 1957; II: *Feudalismo*, en 1935; III: *Crónicas. Siglos XIII-XIV*, en 1936; IV: *Crónicas. Siglo XV*, en 1940; V: *Crónicas. Siglo XVI*, en 1941; VI: *Crónicas. Siglos XVII-XVIII*, en 1942-43; VII: *Crónicas. Siglo XIX*, en 1955; *Santa María*, segona edició de 1951; VIII: *Corso*, en 1959; IX: *Costumbrismo*, dos volums, en 1960 i 1966). Definitiu anhel historiogràfic que adquireix una nova concreció quan en 1966 l'Ajuntament d'Eivissa decideix patrocinar una edició completa de les obres de Macabich, ocasió que l'autor aprofita per fer figurar de nou aquells fascicles, integrats ara amb un material posterior o bé dispers i inaccessible, a causa de la seua raresa, per al gran públic. És la seua definitiva *Historia de Ibiza*, en quatre volums, de l'edició de Daedalus, Palma, 1966-67, els caràcters de la qual han estat vists certerament per Marià Villangómez: "Macabich va ampliar, refondre, completar, posar al dia i organitzar tot un conjunt de treballs anteriors, que comprenia llibres, transcripcions de textos, assaigs, articles, notes i escrits polèmics, no sols pròpiament històrics, sinó també costumistes, filològics, etc. La *Historia de Ibiza*, doncs, és una obra estructurada, en certa manera; però és també un aplec ("Lluc", núm. 564, 1968).

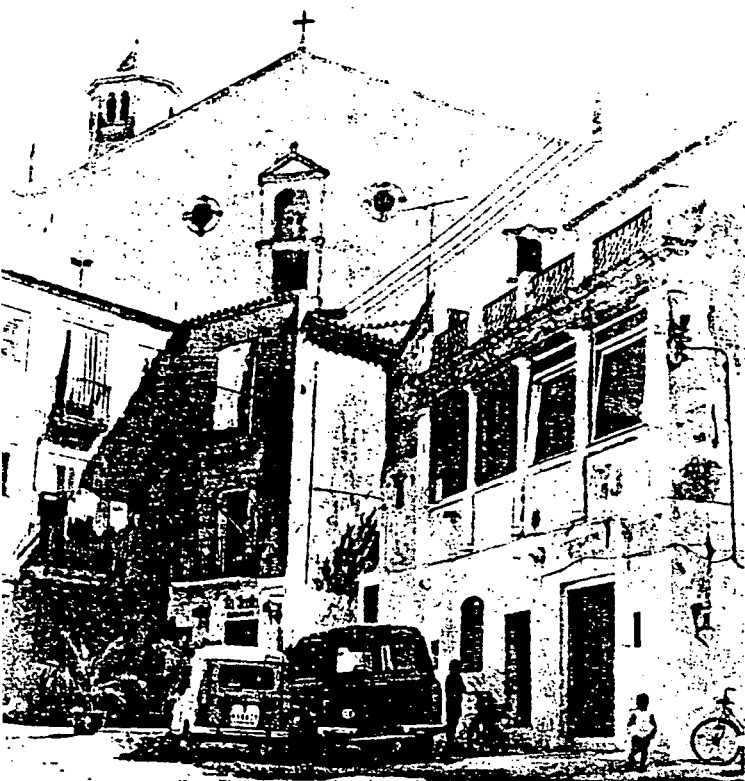
Durant aquesta etapa última és també quan Macabich, significativament, publica una *Historia elemental de Ibiza* ("Ibiza", núm. 16, desembre de 1945), la seua síntesi de Formentera ("Hispania", núm. 49, 1952) i la *Breve Historia de Ibiza* (Panorama Balear, Palma, 1953).

En suma, una producció bibliogràfica que, en formalitzar-se a través del temps, presenta una clara progressió cap a la meta d'una Història general d'Eivissa i, ensems, una elaboració tan coratjosa i seriosament construïda sobre els documents, abans desconeguts, dels nostres arxius locals, que ja ningú podrà mai més prescindir-ne.

L'obra històrica de Macabich: (II) els articles de premsa

Aquesta sistematitzada enumeració dels llibres de don Isidor seria greument incompleta sense la menció d'un altre gènere especialíssim de l'expressió historiogràfica macabichiana: la petita nota històrica al "Diario de Ibiza". Tan important és aquesta producció que el "Diario de Ibiza" i Macabich se'ns apareixen tots dos, de moment, com entitats epistemològicament inseparables. En efecte, en termes d'una teoria de les suplències, podria dir-se que el "Diario de Ibiza" funcionà per a don Isidor com un instrument metodològic substitutiu, dins un sistema particular de treball, la tècnica del qual, pel que fa a l'organització dels procediments, no era segurament el valor més destacat entre els resultats obtinguts. Els qui conegueren de prop l'aspecte habitual de la taula i de la cambra de treball d'aquell vigorós creador intel·lectual, comprenen bé l'eficàcia ordenadora que podia representar el fet de disposar de les columnes familiars del diari per donar forma a la recent lectura paleogràfica derivada d'alguna fel·líc conjunció de documents damunt la taula, i la que representava poder compilar tot seguit els retalls com a tècnica auxiliar de presentació a l'impressor dels originals d'un llibre futur.

El "Diario de Ibiza", però, a més d'un substitutiu de l'organització i de les tècniques de treball intel·lectual, fou, sobretot, el vehicle normal d'una admirable i constant pedagogia històrica, exercida damunt el seu entorn humà,

Dalt, l'última casa d'Isidor Macabich, en les immediacions de Sant Domingo; baix, Macabich (1913), canonge arxiver, per oposició, de la Catedral d'Eivissa.

l'índex de lectura del qual ha de suposar-se baix. Amb una tenacitat vitalícia, puix que durà fins als últims dies, anà divulgant fets, instruint històricament, il·lustrant qüestions candents amb exemples passats, defensant drets municipals amb cites i gloses documentals o polemitzant amb autors forasters, no prou informats de les nostres coses, o amb els autor locals, el nom dels quals omittia sempre, però les al·lusions als quals els mateixos destinataris, i el cercle intel·lectual més atent, sabien interpretar molt bé. I tota aquesta vigilant tasca divulgadora, defensora i formativa fou sempre servida en un pulcre estil periodístic, incisiu, cenyit, amb finíssima ironia, quan l'ocasió ho exigia, i amb argumentació de la millor llei intel·lectual.

D'aquella habitual col·laboració al diari (firmada invariablement amb les seues inicials —I. M.— tan familiars i buscades), ara cal recordar especialment les dues sèries "De la tierra" i "De nuestra Historia", més àmplia la primera i circumscrita l'altra, però ambdues denses de contingut històric. ¿Tardarem gaire a disposar d'una edició que permeti espigolar en aquelles frondoses messes, fruit d'una sembra gairebé quotidiana de Macabich al "Diario de Ibiza", expressió d'una coneixença imparella del passat insular i xifra de l'eivissenquisme més clar?

Macabich i l'ésser històric eivissenc

Després d'això que he dit, és possible que algú pugui considerar encara necessari un examen analític d'aqueixa obra històrica macabixiana: supòsits doctrinals, influències, tècniques, dades i resultats. Però en una primera valoració com aquesta de l'obra del nostre més gran historiador, m'afany a afirmar rotundament que privilegiar aquest tipus d'anàlisi a causa del seu indubtable científisme, podria ser una de les formes més insidioses d'equivocar-se en el judici de valors per aplicació mecànica i apressada del model i per flagrant inadequació de pautes de referència a la naturalesa dels valors assolits per Macabich. I aquests són els que, amb prioritat, han de quedar aviat subratllats. Cosa que aquí importa de manera especial, ja que es tracta del propi ésser històric d'Eivissa. En efecte, si hagués de formular un judici a guisa de valoració global, diria que la vàlua de l'obra de Macabich no es redueix ni s'esgota en la importància —immensa— dels descobriments en una investigació solitària i titànica de fons arxivístics sense ordenar, sinó que radica també, i sobretot, en l'efecte creador d'una consciència col·lectiva, d'uns sentiments d'identitat històrica en la comunitat eivissenca. Crec que la mesura i la forma amb què els nadius tenim el sentiment de ser nosaltres mateixos, les devem a Macabich en exclusiva. Primordial, impalpable i impagable aportació de la seua obra històrica, que, tanmateix, cap dissecció analítica podria revelar.

Aportació d'un valor i d'una operativitat que tal vegada s'accentuaran amb el temps, sobretot si en el nostre continuen augmentant els símptomes de desvirtuació de l'ésser històric eivissenc, per efecte conjunt de la massiva al·lau turística estacional, de l'establiment d'amplis grups d'emigrants del Sud-est espanyol —amb parla, mentalitat, tradicions i interessos tan llunyans dels nostres—, de les experiències actuals que l'illa coneix —hippisme, "comunes" i altres formalitzacions dels anomenats "mites de substitució", típics de les èpoques de crisi—, o per efecte de la pròpia inconseqüència dels nadius, alienadors constants, per un plat de lleties, del patrimoni rebut "dels nostres majors", com deia don Isidor. I si el procés es consuma fins a termes que facin aparèixer aquells que considerin inajornable problema de supervivència la restauració de les essències eivissenques, serà, sens dubte, a les pàgines històriques de Macabich on les trobaran amb més cabal, fonament i emoció.

B. ESCANDELL BONET

Ses Figueretes, agost 1973.